

BARÁTH MAGDOLNA

A politikai rendőrség újjászervezése 1956 után

Annak ellenére, hogy az *Államvédelmi Hatóság* (ÁVH) megszüntetésére de jure már 1953 nyarán sor került, a köztudatban, de még a korszakkal foglalkozó történeti munkák egy részében is tartja magát az a vélemény, hogy az Nagy Imre 1956. október 28-i rádióbeszéde nyomán történt meg. Ezt a vélekedést támasztotta alá egyrészt az, hogy az ÁVH beolvasztása a Belügyminisztériumba (BM) annak idején nem nyilvános rendelettel történt,¹ másrészt az a tény, hogy a formális különállás 1953 nyarán történt megszüntetése ellenére az államvédelmi rendfokozatok mindvégig használatban maradtak, s az államvédelmi osztályok különállása az egységes Belügyminisztériumon belül is szembevetendő volt.

A *Magyar Dolgozók Pártja* (MDP) Központi Vezetőségének Politikai Bizottsága 1955 nyarán ugyan elvetette az önálló Államvédelmi Minisztérium felállításának ötletét, és úgy foglalt állást, hogy „továbbra is egy egységes minisztériumot kell fenntartani, de a BM keretén belül jobban szét kell választani az államvédelmi munkát a többi feladattól”.² Ezt a célt a Belügyminisztériumon belül kialakított főcsoportfőnökségi rendszerrel kívánták elérni. 1956 januárjától a Belügyminisztériumon belül három – I. (államvédelmi), II. (rendőri) és III. (határőrség, belső karhatalom) – főcsoportfőnökség kezdte meg működését, s ezzel egyidejűleg megfigyelhető volt az egykori államvédelmi tisztek térnyerése a rendőrségi posztokon is.³ Nem véletlen tehát, hogy a forradalom napjaiban az ÁVH volt a bukott Rákosi-rendszer egyik leggyűlöltebb szerve, s ezért is válhatott aktuálissá feloszlatusuk követelése.

Mindazonáltal az sem hagyható teljesen figyelmen kívül, hogy Hruscsovnak a *Szovjetunió Kommunista Pártja* (SZKP) XX. kongresszusa utolsó napján elmondott „titkos” beszéde – amelyben fellebbentette a fátylat a sztálini terror

1 A Minisztertanács 1953. júl. 17-i ülésén hatálytalanította a Minisztertanács 4353/1949. (268.) sz. rendeletét és 500/6/1953. sz. határozatával elrendelte az ÁVH, mint önálló szerv megszüntetését és a BM-mel történő összevonását. Magyar Országos Levéltár (= MOL) XIX-A-83-a. (87. d.)

2 MOL M-KS 276. f. 53/237. ő. e.

3 1956 elején az ország 20 megyei rendőrkapitányából csak négyen rendelkeztek rendőrtiszti rendfokozattal, a többiek egykori ÁVH-s tisztek, ill. főtisztek voltak. *Gyarmati György*: A politikai rendőrség (ÁVH) útja 1956-hoz. In: *ÁVH – Politika – 1956. Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956.* Szerk. Okváth Imre. Bp. 2007. 776.

időszakáról – és a nyomában megindult politikai erjedés jelentős befolyással volt az államvédelmi szervek tevékenységére is. Egyes helyeken és egyes beosztottaknál – Piros László belügyminiszter szavait idézve – már 1956 nyarán „bizonyos bizonytalanság, értetlenség” volt tapasztalható.⁴ Az elbizonytalanodáshoz hozzájárult az egykori ÁVH-s beosztottaknak a Farkas Mihály ügyében folyó pártvizsgálattal összefüggésben történt felelősségre vonása, illetve az, hogy 1956 nyarán számos „rehabilitált” (például a későbbi Politikai nyomozó főosztály vezetői – Máttyás László, Horváth Gyula) került vissza a Belügyminisztériumba. 1956. október elején az „egészségtelen hangulatok” már a magyar államvédelem munkatársainak körében is terjedtek.

Legalitás és illegalitás határán

Miután a *Szabad Kossuth Rádió*ban 1956. október 28-án 17 óra 25 perckor elhangzott nyilatkozatában Nagy Imre kijelentette, hogy „A rend helyreállítása után egységes, új államrendőrséget szervezünk és az Államvédelmi Hatóságot megszüntetjük”, a „hatóság” testületileg szétesett, egyes tagjai „illegalitásba vonultak”, mások a karhatalomban vállaltak szerepet, vagy a szovjet csapatokhoz csatlakozva vettek részt a forradalom leverésében, résztvevőinek felkutatásában és őrizetbe vételében.

A Belső reakció elhárítási osztály állományának jelentős része például 1956. október 30-án Budaörs térségében egy szovjet harckocsi hadosztályhoz csatlakozott és az alakulat részére végzett felderítő munkát. November 4. után útvonal felderítéssel és felvezetéssel segítettek a szovjet csapatokat a Citadella, a Parlament és a Budaörsi úti Petőfi laktanya elfoglalásában. November 8–9-én az osztály törzse kis létszámmal a központban, állománya K-lakásokban⁵ helyezkedett el.⁶ Szinte azonnal megindult az újjászervezés. A korábbi elhárítási vonalakat – fasiszta burzsoá pártok, horthysta erőszakszervezetek, klerikális reakció – kiegészítették a „terrorista fegyveres csoportok” és a fegyverrejtegetők felderítését végző részleggel, és megerősítették a röpcédulázók és az illegális sajtótermékek szerzőinek és terjesztőinek, továbbá az ifjúsági területen tevékenykedő ellenséges elemek felderítésével foglalkozó részlegeket.⁷

A Kémelhárítási osztály személyi állománya október 30-án lehetőséget kapott arra, hogy a Budapestről kivonuló szovjet katonai egységekhez csatlakozzék

4 Piros László beszéde 1956. júl. 4-én a BM központi és megyei szerveinek vezetői részére tartott értekezleten. MOL XIX-B-1-x 3. d. 10-1525/1956.

5 Konspirált lakás. Az állambiztonsági szervek tulajdonát képező, megfelelő fedés alatt működő objektum, amely alkalmas volt a hálózati személyekkel történő találkozások lebonyolítására, ill. operatív akciók végrehajtására.

6 *Komornik Vilmos*: A belső-reakció elhárítás újjászervezése és harca a konszolidáció elősegítéséért. In: Történeti hűséggel, politikai felelősséggel. 1. Állambiztonsági szekció. Az MSZMP Belügyminisztérium Bizottsága elméleti tanácskozása (1982. június 16.). Bp. 1985. 14.

7 I. m. 15.

és velük együtt esetleg az országot is elhagyja. A többség ennek megfelelően – rendőri egyenruhában – kivonult a Roosevelt téri épületből, és zárt alakzatban, gyalogosan a Lánchíd–Hegyalja út–Budaörsi út útvonalon haladva bevárta a szovjet katonai teherautókat, amelyek a Budaörs melletti erdőbe szállították őket. November 4-én aztán a szovjet alakulatokkal együtt harckocsikkal és páncélautókkal indultak Budapestre, ahol elfoglalták a Budaörsi úti laktanyát; november 9. után bevonultak a BM Roosevelt téri épületébe. „A Roosevelt téri épületben azonban az osztály nem rendezkedhetett be, hiszen a szerv még ebben az időben illegalitásban dolgozott. Az idő csak arra volt elég, hogy a kémelhárítás ismét alosztályokká rendeződjön, meghatározzák feladatait és szervezeti rendjét, ami az illegális helyzet következtében rendkívül bonyolult volt.”

A 3-4 főből álló legális, látható vezetést a Jászai Mari téri épületben helyezték el. A személyi állomány egy része a *Budapesti Rendőr-főkapitányságon* (BRFK) kapott körletet, de az operatív állomány többsége, alosztályonként 2-3 K-lakásban kezdte meg a hálózati operatív munkát. A munkához szükséges anyagi feltételeket a szovjet alakulatok biztosították.⁸

A hírszerzés állományának többsége a József Attila utcában volt; október 31-én egy szovjet katonai alakulathoz, majd november 2-án a Tökölön lévő szovjet bázisra kerültek. November 4-én azt a feladatot kapták, hogy katonai fedezettel vonuljanak a Parlamenthez és ott Nagy Imrét, kormányának tagjait és támogatóit vegyék őrizetbe.

Az osztály munkájának beindítását nehezítette, hogy a külföldi rezidentúrák többségével a kapcsolat megszakadt, egy részüket felszámolták, más részének a tevékenysége korlátozottá vált. A megmaradt rezidentúrákkal a kapcsolat helyreállítását november első felében megkezdték; ezt a szovjet hírszerzés segítségével sikerült megoldani, majd a közvetlen kapcsolatot is megeremteni. 1957. március végéig sikerült felvenni a kapcsolatot a külföldi ügynökségek mintegy felével.

Az osztály kis létszámmal, mintegy 30 fővel dolgozott. Azok, akiket nem tudtak bekapcsolni a karhatalomba, a BRFK központjába és kerületi kapitányságaira irányították. Az állomány több tagját Nagy Imre és társai „ellenforradalmi árulása bizonyítékainak összegyűjtésére és vizsgálati munkára vezényelték”.⁹

1956. november 4-e után tehát a szovjetek hathatós támogatásával titokban azonnal megindult az államvédelem újjászervezése. (Ehhez állítólag a párt és a kormány egyes vezetői részéről is támogatást kaptak, Kádárék azonban nyíltan nem vállalhatták fel ezt a népszerűtlen feladatot.)

Az egykori alkalmazottak mind vidéken, mind a fővárosban aktivizálódtak. Kezdeti tevékenységükről képet kaphatunk Dáni János rendőr-nyomozó alezredez 1957. május 4-én készült feljegyzéséből, amelyből az derül ki, hogy a volt ÁVH-sok egy csoportja már közvetlenül a második szovjet beavatkozást követő-

8 *Bálint István*: A kémelhárítás működésének gyakorlati problémái 1956 júniusától 1957 júliusáig. In: *Történeti hűség* i. m. 20–21.

9 *Kolláth Ferenc*: A hírszerzés helyzete 1956. október 23-a és 1957 júliusa közti időben. In: *Történeti hűség* i. m. 24–26.

en, november 5-én munkához látott. Szovjet biztosítás mellett 145–150 volt államvédelmi beosztottal visszamentek a Belügyminisztérium József Attila utcai épületébe, ahol saját kezdeményezésre – minden felső utasítás nélkül – letartóztattak 92, az épületben tartózkodó személyt. Dáni feljegyzéséből az is nyilvánvalóvá válik, hogy a volt ÁVH-sok az első pillanattól kezdve szorosan együttműködtek a szovjet katonai (és/vagy államvédelmi) egységekkel, és a legfontosabb feladatuknak Budapest „megtisztítását” és az operatív munka megkezdését tekintették.¹⁰ Több száz személyt vettek őrizetbe, akiknek módszeres kihallgatását is megkezdték. „A szovjet elvtársak mindenben segítettek és igyekeztek a hiányos élelmezésünket is pótolni, valamint fegyverrel is elláttak” – írta Dáni.

Annak ellenére, hogy a kormány 1956. november 4-ei felhívásában büntetlenséget ígértek a felkelés résztvevőinek, gyakorlatilag az új hatalmi központ megalakulásának első napjától működni kezdett a megtorlás gépezete. A megtorló akciókból a szovjet állambiztonsági szervek mellett kivették a részüket az október 28-án feloszlott magyar állambiztonsági szervek munkatársai is, ami ellen a magyar vezetők, mindenekelőtt Kádár János és Münnich Ferenc több ízben tiltakoztak Ivan Szerov hadseregtábornoknál, a *Komitet Goszudarsztvennoj Bezopanosztyi* (KGB) elnökénél. Kádár arról próbálta meggyőzni partnerét, hogy a szovjet és magyar állambiztonsági szervek munkatársainak akciója ellentmond a társadalmi támogatás megszerzésére irányuló feladatnak és a tömegek újabb elégedetlenségét váltja ki. Kádárék jól látták, hogy a szovjet szervek megtorló intézkedései tovább mélyítik a társadalom és a hatalom közötti szakadékot, s azt volt az álláspontjuk, hogy „nem kell az amúgy is rossz hangulatban lévő népet ingerelni”.¹¹ November elején többször felvetették a szovjet képviselők előtt a represszió méreteinek csökkentését, s ismételten kérték, hogy vessenek véget a megyékben foganatosított tömeges letartóztatásoknak. Szerov szilárd álláspontja ezzel szemben az volt, hogy „a reakcióknak tett legkisebb engedmény is újabb követeléseket és fenyegetést von maga után”, s a magyar vezetést az „elenség” irányában túlzott liberalizmussal vádolta meg.¹² Ezzel indokolta Hruscsovnak küldött november 9-ei táviratában azt a döntését is, hogy utasítást adott a különleges egységeknek a letartóztatottak mielőbbi Szovjetunióba történő szállítására. Az akció Kádárék és a közvélemény erőteljes tiltakozását váltotta ki, aminek „eredményeképpen” intézkedéseket tettek a fokozottabb konspirációra a letartóztatottak szovjet területre történő átszállításakor.¹³ A határozott fellépés így sem volt teljesen hiábavaló. A letartóztatottak egy része már november folyamán visszatért Magyarországra, s néhányan közülük szabadlábra is kerültek. Ugyanakkor Szerov november 26-ai adatai szerint a szovjet állambiztonsági szervek által letartóztatott 1473 személyből 768 fő még mindig Ungvá-

10 MOL XIX-B-1-ai 267/a. (4. d.)

11 Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából. Szerk. Vjacseszlav Szereda–Alekszandr Sztikalín. Bp. 1993. 150.

12 I. m. 151.

13 I. m. 152.

ron volt.¹⁴ A Kádár-kormány eredményesen járt közbe néhány, a szovjetek által letartóztatott magyar politikus (mint például Nagy Tamás, Földvári Rudolf és Erdei Ferenc) szabadon bocsátása érdekében is. Nem lehet azonban elhallgatni azt a tényt, hogy a szovjet állambiztonsági szervek beavatkozására néhány esetben kifejezetten a magyar fél kérésére került sor. November 12-én Münnich Ferenc, a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztere előbb tiltakozott a megyékben történt letartóztatások miatt, ugyanaznap este azonban már azzal kereste fel a KGB Magyarországon tartózkodó képviselőjét, hogy szervezzék meg 70, különböző szervezethez tartozó személy letartóztatását, akik másnapra tervezett tanácskozásukon a kormánnyal szembeni követeléseiket akarták megfogalmazni.¹⁵ Szorosan együttműködtek a fegyveres erők miniszterével Szerov munkatársai a jugoszláv nagykövetséget elhagyó Nagy Imre és társai elrablásának előkészítésében és lebonyolításában is.¹⁶

Az egykori államvédelmi beosztottak reaktiválódása komoly fejtörést okozott a Kádár-féle vezetésnek. A szovjetek oldalán azonnal csatasorba álló egykori államvédelmisták ugyanis olyan önálló, a kormánytól és a párt vezető testületeitől független politikai erőt képviseltek volna, ami a Kádár-féle vezetés számára – különösen az akkori rendkívüli viszonyok közepette – megengedhetetlen volt.¹⁷ Kádárék – saját fegyveres erő híján – a forradalom fegyveres leverésében, a forradalmárok letartóztatásában nem nélkülözhatték az egykori ÁVH-sokat, de „szervezetszerű újraélesztésüktől” már csak azért is ódzkodtak, mert tartottak attól, hogy a szovjetek aktív támogatását élvező balos erők tevékenysége esetleg kontrollálhatatlan leszámolásba torkollik.

A kormány már 1956. november 7-ei első ülésén foglalkozott az ÁVH vidéki újjászervezésének kérdésével is. A testület az újjászervezés megtiltásáról döntött azzal, hogy a volt államvédelmi beosztottakból „minimális létszámot a rendőrség keretén belül egy osztályba szervezzenek be”, és egyúttal az erre vonatkozó rendelet kidolgozásával Münnich Ferencet bízta meg. A kormány első ülését követően az 5003/1956. (XI. 7.) BM számú rendeletben Münnich megtiltotta az egyes vidéki államvédelmi szervek visszaállítását és működését.¹⁸ Tudomásunk szerint a rendelet hivatalos lapban nem jelent meg, annak tartal-

14 Szovjetszkij Szozuz i vengerszkij krizisz 1956 goda. Dokumenti. Red. Je. D. Orehova–V. Ty. Szereda–A. Sz. Sztikalin. Moszkva, 1998. 704.

15 Hiányzó lapok 1956 történetéből i. m. 151.

16 Malenkóvák 1956. nov. 22-én ezzel kapcsolatban a következőket jelentették: „November 22-én este Nagynak és csoportjának el kell hagynia a jugoszláv követséget. Szerov és Münnich elvtárs ezzel kapcsolatban közösen megette a szükséges intézkedéseket.” Hiányzó lapok 1956 történetéből i. m. 165.

17 *Szokolczai Attila*: A fegyveres erőszakszervek restaurálása 1956–1957 fordulóján. In: Évkönyv. VIII. Magyarország a jelenkorban. Szerk. Ständeisky Éva–Rainer M. János. Bp. 1999. 18–60.

18 A rendelet szövegét közli *Pintér Tamás*: A megszüntetve megőrzött Államvédelmi Hatóság. In: Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről. Szerk. Gyarmati György. Bp. 2000. 214. Közli még: Rendőrségi napi jelentések 1956. október 23–december 12. I. Szerk. Kajári Erzsébet–Szokolczai Attila. Bp. 1996. 32–33.

mát az érintettekkel a Belügyminisztérium központi ügyelete útján ismertették. A rendelet „a kormány tilalma ellenére” felállított államvédelmi szervek megszüntetéséről beszélt, de hogy ilyen tiltó rendelkezés született, az csak e rendelet 1. §-ából derül ki. A 2. § az államvédelmi feladatok ellátásának kérdését szabályozta, s azt a rendőrségen belül, szervezeti és hatásköri elkülönülés nélkül tartotta szükségesnek megszervezni.

Az Országos Rendőrkapitányság Központi Ügyeletének jelentései szerint a rendeletet november 14-ig minden megyei főosztályra eljuttatták, a fogadtatás azonban meglehetősen eltérő volt. Néhány megyében a rendelet végrehajtása nem ütközött nehézségekbe és már november 12-én a befejezésről tettek jelentést, máshol a BM-rendeletéről tudomást sem véve a volt ÁVH-sok tovább folytatták a munkát.¹⁹

Az 1956. október 24-től Magyarországon tartózkodó Ivan Szerov már a kormányülés másnapján ismerte a rendelet tartalmát és egyet nem értését tudomására is hozta Münnichnek.²⁰ A kettőjük beszélgetésébe bekapcsolódó Kádár a rendelkezés meghozatalának szükségességét azzal indokolta, hogy több megyéből nagyszámú letartóztatásokról kaptak híreket, amelyekben a szovjetek mellett a magyar államvédelem munkatársai is részt vettek.

Kádár szerint a Belügyminisztériumban, „ahol sok államvédelmi munkatárs koncentrálódik, egészségtelen helyzet alakult ki, mivel a szervek munkatársai között olyan személyek találhatók, akik Rákosi idején a szervezetben dolgoztak és negatív szerepet játszottak”. Münnich Ferenc ígéret tett, hogy már másnap aláírja a Politikai osztály létrehozásáról szóló rendeletet.²¹

Kádár János a *Magyar Szocialista Munkáspárt* (MSZMP) Ideiglenes Központi Bizottsága (IKB) 1956. november 11-ei ülésén az államvédelmi szervezet megszüntetéséről hozott döntést a következőképpen kommentálta: „Vidéken egy sor helyen újra megalakult az államvédelmi [hatóság] a régi egyenruhával. Itt azonnal intézkedni kellett, mert a tömeg maga is kicsit ludasnak érzi magát.”²² A Kádár-kormány fő érdeke és célja mindazonáltal a fegyveres erők mielőbbi újjászervezése volt. Kádár az MSZMP IKB 1956. november 11-ei ülésén amellel tette le a voksát, hogy a rendteremtésben elsősorban a saját erőkre kell támaszkodni. „Be kell küldeni a rendőrségre is néhány száz szilárdan a forradalom ügyéhez hűséggel viseltető kommunista forradalmárt, akik arra rendez-

19 A rendelet végrehajtására ld. *Pintér T.*: i. m. 220–228.

20 I. A. Szerov telefontávirata Budapestről az SZKP Központi Bizottságának. 1956. november 9. Közli: A szovjet kapcsolat. Újabb levéltári források 1956 történetének tanulmányozásához. Közveteszi: Vjacseszlav Szereda–Alekszandr Sztikalin–Vida István. *Rubicon* 5(1994) 8. sz. Melléklet 3–4.

21 Ilyen rendeletről nincs tudomásunk, de a Politikai nyomozó főosztály tevékenységét ismertető, 1957 elején készült feljegyzések valóban 1956. nov. 8-ra teszik a főosztály központi szerveinek a létrehozását. Ld. Jelentés a Politikai nyomozó főosztály 1956. nov. 8-tól 1957. febr. 1-ig végzett munkájáról és feladatairól. MOL XIX–B–1–ai 28/a. (1. d.)

22 A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. 1956. november 11.–1957. január 14. Szerk. Némethné Vágyi Karola–Sipos Levente. Bp. 1993. 29.

kednek be, hogy esetleg esztendőig ezeken a posztokon kell szolgálniuk. [...] Meg kell mondani, hogy valójában forradalmi időket élünk, és forradalmi módszerrel is kell dolgozni.”²³ Ugyanezen a napon elhangzott rádiónyilatkozatában ugyancsak bejelentette, hogy a kormány határozatot hozott egyes minisztériumok és főhatóságok összevonására, ideértve a „*volt Államvédelmi Hatóság felszámolását elrendelő belügyminiszteri végrehajtási utasítást is, amely már meg is jelent*”.²⁴ Münnich Ferenc a *Magyar Honvédban* november 12-én megjelent nyilatkozatában ugyancsak bejelentette az ÁVH megszüntetését.²⁵

Ezzel párhuzamosan Dániék – akkora már 500–600 főre duzzadt – „szabadcsapata” továbbra is a BM József Attila utcai épületében tevékenykedett. Dáni már idézett feljegyzése szerint Mátyás László 1956. november közepe körül jelent meg az épületben és közölte, hogy az ő irányítása alatt kell a munkát végezni – utasításainak végrehajtását azonban, mivel annak egy részével nem értettek egyet, megtagadták és csak a szovjeteknek engedelmeskedtek.

A fegyveres erők miniszterének 1956. november 19-én kelt 20-952/1956. sz. utasítása a kormány ÁVH-t feloszlató rendeletére hivatkozással az államvédelmi beosztottak 1956. december 1-ig történő elbocsátásáról rendelkezett. Az elbocsátáskor ki kellett fizetni részükre az addig esedékes illetményüket és ezen kívül egyhavi illetménynek megfelelő végkielégítést, és az utasítás szerint azt követően semmilyen pénzügyi vagy anyagi ellátást nem lehetett részükre folyósítani. Az elbocsátás írásba foglalásakor a munkaviszony megszűnésének okaként a „felmondás a szerv részéről” megjelölését kellett alkalmazni, de az utasítás szövege mellett található elbocsátó irat szövegtervezetében az elbocsátás okaként már a szerv megszűnése szerepelt.²⁶

23 I. m. 28–29.

24 Nem azért vagyunk felelős poszton ilyen nehéz időkbén, hogy szépeket mondjunk, hanem azért, hogy igazat mondjunk és a nép érdekében cselekedjünk. Kádár János elvtárs, a forradalmi munkás-paraszt kormány miniszterelnökének beszéde. Népszabadság 1956. nov. 12. 2.

25 A karhatalomban azonban változatlanul tovább tevékenykedtek a volt ÁVH-sok, még ha Münnich Ferenc a Magyar Honvéd munkatársának adott interjújában kategorikusan cáfolta is azt, hogy az új karhatalom magában foglalja az ÁVH-t is. (Dr. Münnich Ferenc, a Minisztertanács elnökhelyettesének nyilatkozata a „Magyar Honvéd” munkatársának. Magyar Honvéd 1956. nov. 12. 1.) Egy héttel később Pócze Tibor vezérőrnagy, az Országos Rendőrkapitányság vezetője szintén e lap hasábjain hasonló szellemben nyilatkozott azzal a közvéleményt nyugtalanító hírrel kapcsolatban, hogy a volt ávósok részt vehetnek az új rendőrség munkájában: „*Nem igaz, hogy az új rendőrségbe volt ávósokat is felvettünk. Az az igazság, hogy az Országos Rendőrkapitányság épületébe be sem engedjük őket. Az ÁVH feloszlott, s még olyanokat sem alkalmazunk, mint akik itt a Jászai Mari téren dolgoztak és csak gazdasági ügyekkel foglalkoztak.*” (A rendőrségbe nem veszik fel a volt ávósokat. Beszélgetés Pócze Tibor vezérőrnaggyal, az Országos Rendőrkapitányság vezetőjével. Magyar Honvéd 1956. nov. 19. 3.)

26 Pintér T.: i. m. 226.

Változások az egykori államvédelmi beosztottak megítélésében

A Kádár-féle vezetés szakítani akart az államvédelem 1956 előtti koncepciójával és gyakorlatával, különösen az 1949 és 1953 között alkalmazott módszerekkel. Az erőszakszervezetekkel kapcsolatos konkrét döntésekről, s azokon belül is a felosztatott államvédelmi szervek egykori munkatársaihoz való viszonyt illetően azonban magában a párt Ideiglenes Intéző Bizottságában is vita folyt. Nemcsak a kezdeti éles viták hangneme változott meg, de a gyakorlati lépésekben is egyre inkább a megbocsátás szelleme érvényesült. Kádár János a párt Ideiglenes Intéző Bizottságának 1956. november 21-ei ülésén már árnyaltabban fogalmazott: „szembe kell szállni azzal az elterjedt nézettel, hogy ÁVH-st sehol nem vesznek fel. [...] Mi felosztatjuk az Államvédelmi Hatóságot, mert nem ér semmit, mert rossz módszereik voltak [...]. Minden beosztottját meg kell védeni, akik nem politikai nyomozó munkát végeztek. [...] A hatóság ne működjék, de a volt beosztott dolgozhat valahol”.²⁷

A párt vezetése nem mert az általános közhangulattal szembeszállni, de az ülésen Czinege Lajos is hangsúlyozta: „A párt még nem nyilatkozott, és félhivatalosan úgy is van, mintha ezt mi elfogadnánk. Ha így lesz, szétzavarjuk őket, nem lesznek meg azok az emberek, akik tűzön-vízen át kiálltak a pártért. Még ha most a hangulat miatt nem lehet ezt megtenni, akkor is biztosítani kell őket, hogy nem hagyjuk magukra.”²⁸

Hasonló szellemben nyilatkozott az MSZMP megyei és budapesti kerületi elnökeinek 1956. november 27-ei értekezletén Sós György, Budapest rendőrfőkapitánya is: „Senki nem kívánja vissza ennek a szervnek a működését. [...] A mi társadalmi rendünkben a jövőben is igen nagy szükség van államvédelmi politikai nyomozó munkára. Ezt bátran merjük kimondani. [...] Az ÁVH tagjait igazolás alá fogják venni, Budapesten és vidéken igazolják őket, kivizsgálják, hogy ki az az ÁVH tagjai közül, aki hibás az elmúlt politikában, aki felelős, ezek ügyében bíróság fog dönteni. A többi tagoknak, akikről megállapítják, hogy törvényteleniséget soha nem követtek el, tisztességes módon tudnak dolgozni, írást adnak róla, és a honvédségnél, rendőrségnél, állami szerveknél lehet őket alkalmazni. Ezeket az embereket [...] nem szabad hagyni kiközösíteni a társadalomból.”²⁹

Tóth Miklós, az MSZMP KB Adminisztratív osztályának munkatársa az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának címzett 1956. november 20-ai keltezésű feljegyzésében határozott és egyértelmű állásfoglalást kért a párt- és állami vezetéstől: „világosan és nyíltan mondja meg, hogy mi legyen ezeknek az elvtársaknak a sorsa”. A kérdés rendezésére azt javasolta, hogy egy bizottság egyénen-

27 A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. i. m. 76. 28 I. m. 74.

29 Az MSZMP megyei és budapesti kerületi elnökeinek első értekezlete. 1956. november 27. Közli: Sipos Levente. Múltunk 41(1996) 3. sz. 205–206.

ként vizsgálja meg, hogy kiket, milyen mértékben terhel felelősség; a törvénytértésekért felelősök névsorát hozzák nyilvánosságra, illetve cselekményüknek megfelelően állítsák őket bíróság elé.

1956. november 27-ei keltezéssel jelent meg a kormány elnökhelyettese és a legfőbb ügyész 5004/1956. sz. együttes rendelete a volt államvédelmi szervek beosztottainak elbocsátásáról és tevékenységük felülvizsgálatáról. Ennek megfelelően a megszüntetett államvédelmi szervek beosztottait – tekintet nélkül arra, hogy milyen területen teljesítettek szolgálatot – a Belügyminisztérium állományából 1956. december 1-ig el kellett bocsátani és le kellett szerelni, s valamennyiüket felülvizsgálat alá kellett vonni. Ez utóbbi célja annak megállapítása volt, hogy az illető részese volt-e a megszüntetett államvédelmi szervek által elkövetett törvénytelenéseknek (hamis vallomások kikényszerítése, eljárások indítása és kezdeményezése koholt vádak alapján, törvénytelen fogva tartás, bántalmazás, internálás, kitiltás kezdeményezése, hivatali hatalommal való visszaélés stb.). A felülvizsgálatok lefolytatására a rendőrség központi és területi szerveinél háromtagú bizottságokat kellett létrehozni, amelyeknek elnöke a budapesti, illetve a megyei rendőrkapitányság vezetője, tagjai pedig a legfőbb ügyész által kijelölt ügyészek és a helyi tanács végrehajtó bizottságának megbízottjai közül kerültek ki. A Belügyminisztérium központi szerveinél szolgálatot teljesített volt államvédelmi állományú beosztottak felülvizsgálatára tíz bizottságot alakítottak. Elnökeiknek és tagjaiknak kijelöléséről a fegyveres erők minisztere külön rendelkezett.

A felülvizsgálat eredményes lefolytatása érdekében a volt államvédelmi beosztottak addigi tevékenységére és magatartására vonatkozó anyagokat össze kellett gyűjteni; a sajtón keresztül adatszolgáltatásra hívták fel a lakosságot is. A felülvizsgálat lezárásának időpontját a rendelet a Belügyminisztérium központi szerveinél 1957. február 1-jében, vidéken 1956. december 31-ben állapította meg.³⁰ (A volt ÁVH-sok 1962-es, Központi Ellenőrző Bizottság által készített vizsgálati anyagaiban szó esik arról, hogy e felülvizsgáló bizottsággal párhuzamosan működött egy úgynevezett „Különleges Bizottság” is;³¹ ennek megalakulásáról, összetételéről és működéséről azonban semmilyen információval nem rendelkezünk.)

A felülvizsgálati procedúrát érthető módon az állomány sem fogadta egyöntetű lelkesedéssel; egyesek szerint felért egy második felosztással, míg mások arra hivatkozva, hogy a törvénytelen eljárásokról az ÁVH-n belül is kevesen tudtak, elvileg igazságtalannak tartották a felülvizsgálatot, „hiszen Magyarországon eddig csak a fasiszta szerveket vonták kollektív felelősség alá”.³² A feladat lebonyolításával Münnich Ferenc az *Országos Rendőr-főkapitányság* (ORFK) vezetőjét, Pócze Tibort bízta meg, aki a volt ávósok körében nem örvendett túl nagy

30 Ezzel kapcsolatban ld. még: Megkezdődött a volt ÁVH-sok felülvizsgálata. Népszabadság 1956. dec. 6. 3.

31 MOL M-KS IV/287/1955–1962.

32 Dátum és aláírás nélküli levél Kádár Jánosnak. MOL XIX-A-1-ai 1957/267/a. (4. d.)

népszerűségnek – már csak idézett nyilatkozata okán sem. Az államvédelmisták között általános volt a hangulat, hogy „ne vizsgálják őket olyan zavaros fejű emberek, mint a rendőrség nagy többsége, akik fegyvert adtak az ellenforradalmárok kezébe, velük megalkudtak, és ne olyan embert bízzanak meg a munka vezetésével, aki még az ellenforradalom után is uszított az áv. szerv dolgozóira”.³³

A fent idézett véleményekkel teljes mértékben egybecsengett a Moszkvába menekült volt belügyminiszternek, Piros Lászlónak az SZKP KB számára 1956. december 2-án írt feljegyzése a magyar államvédelmi szervek munkájáról.³⁴ Piros véleménye szerint a volt ÁVH-s állományt elkeseredéssel töltötte el, hogy a *Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány* nem tartott igényt szolgálatukra, és szintűgy megalapozatlannak tartotta az egykori ávosok felülvizsgálatát. Piros egykori beosztottjai megmentése érdekében különféle javaslatokkal állt a szovjet vezetés elé. Eszerint a felülvizsgálatot a lehető legrövidebb időn belül, megfelelő káderekkel, „objektív és igazságos” módon kell lefolytatni, s akik ellen meghatározott időn belül nem érkezik bejelentés, azokat igazoltaknak kell tekinteni. Javasolta, hogy a kormány adjon világos iránymutatást a felülvizsgálatot végző bizottságoknak arra nézve, mely esetekben lehet a volt ávosok ügyét bíróságnak átadni, illetve az érintetteket elbocsátani. Abban az esetben, ha az egykori államvédelmi beosztottak a forradalom alatt fegyverrel a kézben harcoltak, operatív-felderítő munkát végeztek, vagy részt vettek letartóztatásokban és kihallgatásokban, Piros teljes felmentést javasolt az illetők részére.

A szovjet állambiztonsági szerveket irányító Szerov ugyancsak nagyra értékelte tevékenységüket és ragaszkodott további munkájukhoz. Ő kényszerítette ki Münnich Ferencnél egy olyan utasítását kiadását, amely a rendőrségen belül a korábbi állambiztonsági szervek feladatait ellátó Politikai osztály felállításáról rendelkezett, s ahol titkos státuszban az „elbocsátott légió” tagjai is újra munkához jutottak.³⁵

November végén, elutazása előtt Szerov megleégedetten konstatálhatta, hogy „komoly kormányellenes jelenségek már nincsenek az országban”. Mindez persze nem jelentette azt, hogy a szovjet állambiztonsági szakemberek munkájára a továbbiakban úgymond már nem volt szükség. A KGB vezetője a magyar állambiztonsági szervek jobb szervezése érdekében különböző dokumentumokat készített Kádár számára. Az átadott anyag tartalmazta többek között az állambiztonsági szervek szervezeti felépítésére vonatkozó javaslatot (kisszámú rendes és nagy létszámú titkos állománnyal), valamint a rendőrség akkori vezetője, Pócze Tibor belügyminiszter-helyettes lejárátását célzó, kompromittáló adatokat. Szerov azt is indítványozta, hogy az operatív munka megszervezésére hozzanak létre KGB-tanácsadói apparátust 27 fővel, amelyből 18 személy az állambiztonsági

33 „A BM Politikai Főosztályáról.” Aláírás nélküli feljegyzés 1956. nov. 29. MOL M-KS 288. f. 30/1957/1. ő. e.

34 A feljegyzést ld. Szovjetszkij Sojuz i vengerszkij krizisz 1956 goda i. m. 715–718.

35 Szerov egyúttal felvázolta a felállítandó osztály kívánatos szervezetét is: „külső hírszerzés, kémelhárítás, titkos-politikai szolgálat, vizsgálat és speciális operatív technikai szolgálat”. I. A. Szerov telefontávirata i. m. 4.

szerveknél, öt a rendőrségnél, négy fő pedig a speciális technikával foglalkozó állambiztonsági részlegnél dolgozott volna.³⁶ 1956. december 3-án Kádár és Münnich a Szerovval folytatott megbeszélésre hivatkozva 23 tanácsadót kért az SZKP KB-tól az állambiztonsági vonalra. A KGB elnöke a Szovjetunió Belügyminisztériumával lefolytatott egyeztetés alapján a magyarok kérését teljesíthetőnek tartotta, már csak azért is, mert az igényelt 23 tanácsadó akkor már Magyarországon tartózkodott.³⁷ Szerov javaslatát az SZKP KB december 14-én formálisan is jóváhagyta.³⁸

Nem tudjuk, hogy Piros László javaslatait a szovjet tanácsadókon keresztül megismerte-e a Kádár-féle vezetés: a felülvizsgálat eredményei mindenesetre azt mutatják, hogy a párt irányítói hasonlóképpen gondolkodtak. Az 5004/1956. sz. rendelet alapján 1957. január 8-ig 4986 volt ÁVH-s ügyét vizsgálták felül, közülük 3048 fő operatív állományú volt, 1923 fő egyéb munkaterületen (irodai munka, futár stb.) dolgozott. A felhívás nyomán mindössze 31 bejelentés érkezett a volt államvédelmi beosztottak ellen, ebből 29 esetben hivatali hatalommal való visszaéléssel vádolták az illetőt. A felülvizsgált személyek közül 4971 kapott olyan igazolást, hogy nem volt részese a megszüntetett államvédelmi szervek által elkövetett törvénysértéseknek, s ily módon bármely állami és társadalmi szervnél és vállalatnál alkalmazható. Mindössze 15 főt (Budapesten 11, vidéken 4) nem igazoltak.³⁹

A felülvizsgáló bizottság bírósági eljárást tudomásunk szerint egyetlen esetben sem javasolt, sőt, büntetésfélbeszakítással ez idő tájt került szabadlábra a Péter-ügy négy, 1956 őszén büntetéscsökkentésre javasolt elítélteje is.⁴⁰

36 Szovjetszkij Szozuj i vengerszkij krizisz 1956 goda i. m. 705.

37 I. m. 720–721. A 23 személy közül Szerov javaslata szerint 9 fő a központban, 8 személy a megyei államvédelmi szerveknél, ketten a határőrségnél, 3 fő a rendőrségnél dolgozott volna, s egy fő a speciális technikával foglalkozott volna.

38 I. m. 742.

39 Az Országos Rendőr-főkapitányság vezetőjének tájékoztató jelentése, 1957. jan. 16. (MOL XIX–A–1–ai 1957/8. 4. d.) Annyi bizonyos, hogy a bizottság Kovács Istvánt nem igazolta, s Köteles Henrik is csak azzal a megkötéssel kapta meg igazolását, hogy fegyveres testületnél nem dolgozhat. A munkától eltiltottak közé tartozott Rajnai Sándor, Radványi Dezső, Kucséra László és Konrád Árpád. (MOL XIX–A–1–ai 1957/267/a.) Az „eltiltás” azonban nem szólt örökre. Rajnai Sándor nem sokkal később már a Politikai nyomozó főosztály helyettes vezetőjeként irányította a Nagy Imre-pert előkészítő különleges csoportot. Kovács István és Köteles Henrik sem maradt sokáig munka nélkül. A felülvizsgálatot végző bizottság egyik tagja, Dögei Imre már nem sokkal a döntés meghozatala után arra kérte Münnich Ferencet, hogy fogadja el a döntés megváltoztatását, mert Köteles Henriket és Kovács Istvánt Fekete Károly belügyminiszter-helyettes „a BM keretén belül fontos, bizalmas helyen használni tudja”. Ugyanezt kérték az egyéb-ként simán igazolt Lóke Gyula esetében is, arra hivatkozva: „párthatározat csak arra volt, hogy az ÁVH volt beosztottait és vezetőit felül kell vizsgálni, de nem kaptunk semmilyen utasítást arra, hogy kit vegyenek fel a BM-be, és kit távolítsanak el”. (1957. márc. 22-i keltezésű, aláírás nélküli levél Biszku Bélának. MOL M-KS-932. f. KEB 1962. aug. 10-ei ülésének jkv.)

40 Károlyi Márton, Princz Gyula, Csapó Andor és Komendó János már 1956. nov. 21-én közös levélben fordultak a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyészéhez. Büntetésük félbeszakítását és azonnali szabadon bocsátásukat követelték arra hivatkozva, hogy ugyanazokért a bűnökért el-

A karhatalom szervezéséről az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. január 14-ei ülésére készített jelentés már befejezett tényként említette a volt ávosok felülvizsgálatát, és ekkor már folyamatban volt a további munkára alkalmas személyek munkába állítása. Garamvölgyi Vilmos, az ORFK vezetője nem is titkolta, hogy „a politikai osztályon dolgozó elvtársak valamennyien a volt ÁVH-tisztekből, legénységből tevődnek össze”.⁴¹ Mivel az Ideiglenes Intéző Bizottság úgy látta, hogy az újjászervezett rendőrség a „szakmai ismeretek” hiánya miatt nem képes kellőképpen megbirkózni az „ellenforradalom főbb központjai” felszámolásának feladatával, Fehér Lajos azt javasolta: az Intéző Bizottság foglaljon állást, hogy az ÁVH-s tisztek közül azok, akik nem voltak kompromittálva a koncepciók perekben, kerüljenek át a politikai rendőrséghez.⁴²

Amint a felülvizsgálat eredményei is mutatják, a felülvizsgáló bizottságok csaknem a teljes korábbi ÁVH-s állományt igazolták. A Politikai nyomozó főosztály vezető posztjaira is zömében régi ávosok kerültek, csupán a kémelhárítás és a Belső reakció elleni harc osztálya élén állt a párt által beküldött új ember (Hazai Jenő, illetve Hollós Ervin). A felülvizsgálat célja – mint azt az MSZMP Politikai Bizottságának 1957. december 17-ei ülésére készített előterjesztés is elismerte – nem a volt államvédelmi állomány politikai és erkölcsi diszkreditálása, hanem az államvédelem legalizálása volt.⁴³

Legalizálás és konszolidálás

A politikai rendőrség újjászervezésének pontos folyamata mindazonáltal nehezen követhető nyomon, ami részben a már említett spontán önszerveződés, részben a döntések pontatlan vagy késedelmes dokumentálásának következménye.

Pócze Tibor 1956. november 19-én kiadott 14/1956. sz. utasítása az 5003/1956. (XI. 7.) BM számú rendelet 2. §-ának végrehajtását célozta azzal,

---

ítélt társaik már valamennyien kiszabadultak. (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3. 1. 9. V–150.027.) A legfőbb ügyész 1957. febr. 21-én intézkedett is Károlyi Márton büntetésének a felülvizsgálat lezárásáig tartó félbeszakításáról. Ügyüket a Legfelsőbb Bíróság Katonai Tanácsa 1957. jún. 15-én tárgyalta újra, s közülük Csapó, Décsi, Kovács József, Princz Gyula, Vándor Ferenc és Komendó büntetését kitöltöttnek vette, Péter Gábor és Károlyi Márton esetében a letöltött időt beszámították. 1957. aug. 8-án az Elnöki Tanács Károlyi büntetésének hátralévő részét kegyelemből elengedte. Ily módon 1957 nyarára már csak Péter Gábor, ill. az 1957 áprilisában elítélt Farkas Mihály, Farkas Vladimir és Faludi Ervin maradt továbbra is börtönben.

41 A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. i. m. 305.

42 I. m. 304. – Az elfogadott határozatba azonban – talán félreértésből – olyan megfogalmazás került, amely módosította Fehér Lajos javaslatának értelmét: „A politikai apparátusba – a nyomozómunka színvonalának emelése érdekében – mindazokat a volt államvédelmi szakembereket, akik koncepciók perekben nem lettek elmarasztalva, [sic!] be kell vonni.” (I. m. 321.)

43 MOL M-KS 288. f. 5/56. ő. e. A témával kapcsolatban ld. még: *Tabajdi Gábor–Ungváry Krisztián: Elbocsátott légió? A BM állambiztonsági testületének személyi állománya 1956–1963. Rendészeti Szemle 54(2006) 10. sz. 5–33.*

hogyan az államvédelmi szervek megszüntetésével az államvédelmi feladatok ideiglenes ellátását – a politikai nyomozó osztályok felállításáig – a rendőrség bűnügyi szerveinek hatáskörébe utalta, s ezt megismételte a november 28-án kelt parancs is.⁴⁴

Ez azért érdemel külön figyelmet, mert míg Pócze parancsa csak később felállítandó szervről beszél, Mátyás László a Politikai nyomozó főosztály 1957. február 1-ig végzett munkájáról készített jelentésében 1956. november 8. körüli időre teszi az ORFK Politikai nyomozó főosztály, a Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai nyomozó osztálya szervezésének megkezdését, amelyet november végén a megyei rendőrkapitányságok politikai osztályainak megszervezése követett. E szervek feladata a belső reakció elleni harc, ipari-közlekedési szabotázs-elhárítás, valamint az államellenes bűncselekmények vizsgálata volt.⁴⁵

A szervezet felállítása jogilag valóban későbbi időpontra tehető. A Fegyveres Erők Minisztériumának megszervezésére vonatkozó javaslatot Münnich Ferenc csak az 1956. november 27-ei kormányülésre terjesztette be. E dokumentum szerint a korábbi Honvédelmi és Belügyminisztériumból megszervezendő csúcsmisztérium hat főbb szervezeti egységből (*Hadsereg-parancsnokság, Országos Rendőr-főkapitányság, Határőr-parancsnokság, Országos Légoltalmi Parancsnokság, Országos Tűzrendészeti Parancsnokság és Országos Büntetés-végrehajtási Parancsnokság*) állt volna, amelyet a minisztérium irányító, ellenőrző tevékenységéhez kapcsolódó osztályok (anyagi, pénzügyi, tervezési stb.) egészítették volna ki. A Minisztertanács Münnich Ferenc elképzelését nem tette magáévá, és úgy döntött, hogy a Belügyminisztériumot és a Honvédelmi Minisztériumot külön kell megszervezni.⁴⁶ A Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium szervezésére vonatkozó javaslat ezt követően 1956. december 6-án került ismét a kormány elé, amely 10 024/1956. sz. határozatában 64 050 főben határozta meg a Belügyminisztérium összlétszámát. Ebből 28 700 főt tett ki a rendőrség hivatásos állománya.⁴⁷

Ugyanezen a kormányülésen került sor a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium miniszterhelyetteseinek felmentésére, új miniszterhelyettesek kinevezésére és más vezető állások betöltésére.⁴⁸ Az utóbbi azt jelentette,

44 *Pintér T.*: i. m. 255.

45 Jelentés a Politikai nyomozó főosztály 1956. nov. 8-tól 1957. febr. 1-ig végzett munkájáról és feladatairól. MOL XIX-B-1-ai 28/a. (1. d.)

46 A Minisztertanács 1956. nov. 27-ei ülésének jegyzőkönyve. MOL XIX-A-83-a. (161. d.)

47 A kormány ülésének jegyzőkönyvének az előterjesztés helyén csak egy feljegyzés található, amely szerint a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium szervezéséről szóló előterjesztés eredeti példányát 1956. dec. 10-én Münnich Ferencnek visszaküldték. A kormány 10 024/1956. sz. határozata a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium átszervezéséről szintén nem volt a jegyzőkönyv mellett, azt a Honvédelmi Tanács iratanyagában találtuk meg. (MOL XIX-A-98. 1. d. 1. k.)

48 A kormány 10 030/1956. sz. határozatával mentette fel Gábris Mihályt a belügyminiszter első helyettesi, Bartos Antalt, Fekete Károlyt, Pócze Tibort belügyminiszter-helyettesi, valamint Szabó Istvánt, Uszta Gyulát, Madarász Ferencet és Hazai Jenőt honvédelmi miniszterhelyettesi tisztségéből. Ezzel egyidejűleg kinevezte Uszta Gyulát a honvédelmi miniszter első helyettesévé, Töm-

hogy a kormány tudomásul vette, miszerint a fegyveres erők minisztere Mátyás Lászlót a Politikai nyomozó főosztály vezetőjévé, Sós Györgyöt pedig a *Budapesti Rendőr-főkapitányság* vezetőjévé kinevezte.⁴⁹

A Politikai nyomozó főosztály munkáját, amint arra Mátyás László 1956. december 17-ei jelentése is utalt, számos kezdeti nehézség fékezte. Az operatív állomány az októberi események hatása alatt főként önvédelmi kérdésekkel foglalkozott, híján voltak az önbizalomnak. A Politikai nyomozó főosztályon akkor a következő osztályok működtek:

1. Kémelhárító osztály (30 fő)
2. Hírszerző osztály
3. Belső reakció ellen harcoló osztály (32 fő)
4. Ipari és közlekedési szabotázs elhárító osztály (30 fő)
5. Figyelő és előállító osztály (300 fő)
6. Vizsgáló osztály (60 fő)
7. Technikai osztály (387 fő)

Az osztályok egyik legfontosabb feladata az ügynökségekkel való kapcsolat újrafelvétele volt. Ez különösen a Kémelhárító osztálynál – ahol a hálózat nagy része kapitalista országok követségein dolgozott, illetve kémgyanús személyekkel állt kapcsolatban –, valamint a Hírszerző osztály esetében jelentett nehézséget, mivel az összes külföldön lévő rezidentúra dekonspirálódott. Az utóbbi állományt fokozatosan vissza kellett vonni és új beosztottakkal felcserélni, amit hosszú évek alatt lehetett csak megvalósítani.

A Belső reakció ellen harcoló osztálynak 1956. december közepéig 60 ügynökkel sikerült felvenni a kapcsolatot, segítségükkel 127 személyt vettek őrizetbe. A legtöbb munkát a jelentés szerint az Ipari és közlekedési szabotázs elhárító osztály területén kellett volna végezni, de a területhez képest alacsony létszám akadályozta a munkát.

Az egyik legnagyobb létszámmal a Figyelő és előállító osztály rendelkezett. Az osztály állománya 1956. október előtt is titkos állomány volt, amely különböző fedés alatt működött. A forradalom alatt ezeket az objektumokat leleplezték és felszámolták, ezért az egész állomány a Belügyminisztérium Roosevelt téri épületében rendezkedett be. A nehézségek ellenére alig egy hónapos működése alatt 500–600 személyt állítottak elő, és részt vettek fegyveres csoportok lefegyverzésében és titkos fegyverraktárak felszámolásában is.

A Vizsgáló osztály régi helyén, a Fő utcai épületben alakult meg. Az osztály a Politikai nyomozó főosztály szervei által előállított mintegy 1000 személy ügyében folytatott vizsgálatot. Közülük 550 személyt utóbb szabadon bocsátottak, a többit ügyészségeknek vagy büntetőintézeteknek adták át, míg 370 személy ügyében a jelentés készítésének időpontjában folyt a vizsgálat.

---

pe Istvánt, a belügyminiszter első helyettesévé, Garamvölgyi Vilmost és Kurimszky Sándort pedig belügyminiszter-helyettesekké.

49 A Minisztertanács 1956. dec. 6-i ülésének jegyzőkönyve. MOL XIX–A–83–a. (162. d.)

A Technikai osztály volt a Politikai nyomozó főosztály legnagyobb osztálya 387 fős létszámmal. Fő objektuma a Nádor utca 2–4. sz. alatti épületben volt, de a laboratóriumok más épületben voltak, és az ország öt különböző helyén voltak elhelyezve a rádió bemérő állomásaik. Az osztály munkájának újrakezdésében a technikai eszközök pótlása és a levél- és telefonellenőrzés, szobalehallgatás lehetőségének a postán keresztüli újbóli biztosítása jelentkezett problémaként.

A főosztály központi nyílt állományát – Szerov útmutatásainak megfelelően alacsonyan – 60 főben állapították meg, Mátyás László azonban úgy vélte, hogy a munka irányítása, a feldolgozó munka hivatalos szinten történő végzése nagyobb központi apparátust igényel, ezért szükségesnek ítélte a létszámot 135 főre felemelni.

Az 1956. december 19-ei miniszterhelyettesi értekezlet hagyta jóvá a Belügyminisztérium központi szerveinek felépítését. A miniszterhelyetteseknek és az országos parancsnokságok vezetőinek 1957. január 4-ig kellett gondoskodniuk a döntések végrehajtásáról és a hatáskörükbe tartozó beosztások betöltéséről a meghatározott létszámkereten belül.

A Belügyminisztérium új szervezetének kialakításával egyidejűleg rendezni kellett az állambiztonsági feladatok ellátását is. Azzal, hogy a Mátyás Lászlóra bízott Politikai nyomozó főosztály kezdetben az *Országos Rendőr-főkapitányság* szervezetébe tagolódva, az ORFK-t felügyelő miniszterhelyettes alárendeltségében működött, megvalósulni látszott az a szándék, hogy az újjászerveződő állambiztonsági területnek a rendőrség szervezetén belül kell működnie. A korábban ismertetett belügyi utasítások azonban nem nyilvános jogszabályok voltak, azokat csak a testületen belül hirdették ki. Az 1956. évi 35. sz. törvényerejű rendelet (tvr.) volt az első nyilvános jogszabály, amely ugyan közvetett módon, de az államvédelmi szervek megszüntetéséről rendelkezett. A tvr-tervezetet a kormány 1956. december 28-ai ülésén tárgyalta, és az az 1955. évi 22. sz. tvr. kiegészítését célozta. Tömpe István, a belügyminiszter első helyettese december 20-án kelt feljegyzésében azzal indokolta a tvr. kiegészítésének szükségességét, mert „a Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek megszüntetése nyilvános jogszabályban nem jelent meg, azonkívül arról sem rendelkezik jogszabály, hogy e szervek hatáskörébe tartozó feladatokat a jövőben milyen szerv látja el”.⁵⁰ Az előterjesztés szerint az államvédelmi szervek megszüntetése folytán az állambiztonsági feladatok ellátására a rendőrség szervezetén belül politikai nyomozó szerveket kell felállítani és meg kell változtatni egyes rendőrségi szervek elnevezését is. Az 1956. december 30-án kihirdetett tvr. szerint a rendőrség szolgálatát kapitányságokra tagozódva látja el (a korábbi főosztályok helyett) és a rendőrségi szervek irányítását, felügyeletét és ellenőrzését a BM *Országos Rendőr-főkapitánysága* látja el.⁵¹ A tvr. megszületése lényegében a két szervezet 1953-ban kez-

50 A Minisztertanács 1956. dec. 28-ai ülésének jegyzőkönyve. MOL XIX–A–83–a. (162. d.)

51 A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 35. számú törvényerejű rendelete a rendőrségről szóló 1955. évi 22. számú törvényerejű rendelet kiegészítéséről. Magyar Közlöny 1956. dec. 30. 621–622.

dődött egységesítési folyamatának jogi lezárását jelentette, hiszen a rendőrségről szóló 1955. évi 22. sz. tvr. módosításával nyilvános jogszabályban is kimondta az egységes rendőrség létrejöttét.

Tömpe István miniszterhelyettes az *Országos Rendőr-főkapitányságon* 1956. december 28-án a megyei főkapitányok és politikai osztályvezetők részére tartott értekezleten számolt be a rendőrség átszervezéséről. Mint elmondta, a Belügyminisztérium szervezete más, mint október 23-a előtt volt, „mert akkor az államvédelmi hatóság létezett [sic!], és azt azóta megszüntette a kormány. Ennek következtében egy új helyzet állt elő a szervezet egészében és fő vonásaiban, és ez az új az, hogy az államvédelmi hatóság helyett a politikai nyomozó főosztály vagy a politikai nyomozó testület az a rendőrség szervezetén belül, amelynek feladata speciális, feladata az államvédelmi hatóság e területre vonatkozó munkájának átvétele, az eredmények továbbfejlesztése és a hibák végleges kiküszöbölése.”⁵²

Tömpe ugyanakkor utalt a volt államvédelmi beosztottakkal kapcsolatos problémákra is és az irányukban megváltozott álláspontnak megfelelően mind a rendőrségi vezetők, mind a politikai nyomozó testület tagjai számára nyilvánvalóvá tette: „sem a kormány, sem a párt nem ért és nem értett egyet azzal a különböző helyeken még most is megnyilvánuló hajszával és annak megnyilvánulásaival, amely az államvédelmi hatóság tagjait éri”, és „csak az ellenség célját szolgálja annak a hajszának a folytatása, ami október 23. és november 4. között látható volt”.

Kijelentette, hogy büszkén vállalják az egykori ÁVH „harcos munkáját”, annak jó tapasztalatait a rendőrség új szervezetében működő politikai nyomozó testület munkájába is át akarják ültetni, de határozottan elhatárolódott attól a „hibás és bűnökre vezető munkától”, amit a volt hatóság vezetése követett el. Mindazonáltal bírálta a rendőrség korábbi vezetőit is forradalom alatti magatartásukért, mert „áruló módon és sok helyen nem hajtották végre a parancsokat, és nem egy helyen átálltak és támogatták az ellenforradalmat”. Éppen ezért – folytatódott Tömpe gondolatmenete – még jobban meg kell becsülni a volt ÁVH munkatársait, mert az ÁVH volt az egyetlen egység, amely a harcokban végig helytállt.

Tömpe nem egyszerűen átszervezésről, hanem újjászervezésről beszélt, s ebben meghatározónak tartotta a vezetők, a tisztikar megfelelő kiválasztását. Nem is hagyott kétséget a felől, hogy a vezető funkcióba állításoknál kikre gondolt: azokra, akik október 23. és november 10. között, a legnehezebb időkben a „proletárhatalom mellett” álltak. Rajtuk kívül újra állásba kívánta juttatni azokat a rehabilitáltakat, akiket korábban elbocsátottak, és a rendőrség „feltöltésénél” alkalmazni akartak honvédtiszteket, párt- és állami funkcionáriusokat is. A hozzászólók többsége sürgette a megyei vezetők megerősítését, a szolgálati be-

⁵² Jegyzőkönyv az Országos Rendőr-főkapitányságon a megyei főkapitányságok vezetői és a politikai osztályvezetők részére tartott 1956. dec. 28-ai értekezletről. MOL XIX-B-1-x 17-10-2/16. (3. d.)

osztásokkal kapcsolatos problémák megoldását. Tömpe ígéretet tett, hogy az év végén a BM legfontosabb helyein megfelelő emberek fognak állni.⁵³

Az átszervezés problémája szerepelt az 1957. január 14-ei vezetői értekezlet napirendjén. Megvitatták az ORFK, valamint a megyei főkapitányságok szervezeti felépítését és abban állapodtak meg, hogy el kell készíteni az egész szervezet feltüntető sémát, és ki kell dolgozni minden terület, főosztály feladatkörét. Az egyes vezetők jelentéseit összegezve Tömpe István miniszterhelyettes arra a megállapításra jutott, hogy a BM központi szerveinél január 17-én Budapesten és vidéken január 18-án befejeződik az új vezetők kinevezése, illetve megerősítése, amiről már másnap jelentést kívántak küldeni Kádár Jánosnak is.⁵⁴

Az egy héttel későbbi, január 21-ei vezetői értekezleten még mindig az átszervezés volt a fő napirendi pont. Tömpe István bejelentette, hogy a belügyi hatáskörbe tartozó kinevezések megtörténtek, de az újonnan kinevezett vezetőknek segítséget kell nyújtani a további átszervezések lebonyolításához. Ehhez bizottságok alakítását javasolta, amelyeknek a helyszínen kellett ellenőrizni az átszervezést és az esetleges rendellenességeket jelenteni kellett a Belügyminisztériumnak.⁵⁵

Tömpe Istvánnak a fegyveres erők minisztere számára készített 1957. január 30-ai feljegyzése többek között annak az 1956. december 28-ai országos értekezleten tett ígéretnek a teljesítéséről adott számot, hogy a belügyi hatáskörbe tartozó posztok megbízható káderekkel történő betöltése hamarosan megtörténik. Jelentése szerint addigra a Belügyminisztérium központi szerveinek átszervezése, valamint a személyi állomány megbízása megtörtént, a *Budapesti Rendőr-főkapitányság* vezetői, valamint a vidéki szervek vezetői megbízásait megkapták, az alsóbb szervek állományának megbízása folyamatban volt, és a felülvizsgálat befejezésétől számított egy héten belül az egész állomány megbízásának kiadását ígérte.⁵⁶ A jelentéshez csatolt kimutatás szerint a BM központi szerveinél 13 személy maradt beosztásában, 6 fő visszavétellel, 3 fő új kinevezéssel, 5 fő alacsonyabb beosztásból került vezető funkcióba, egy személyt a korábbi ÁVH-tól vettek át, és ketten voltak, akik korábbi beosztásukhoz képest alacsonyabb vezetői funkcióba kerültek. Két-két korábbi vezetőt nyugdíjaztak, illetve felmentettek.⁵⁷

Az 1956. október elsejei állapothoz képest a minisztérium központi szervezetének létszáma jelentősen csökkent, és a korábbi 7 miniszterhelyettes helyett az irányítást a belügyminiszter első helyettese mellett 3 miniszterhelyettes végez-

53 Az értekezlet jegyzőkönyvéből részleteket közöl *Baráth Magdolna*: „Mi igenis büszkék vagyunk az Államvédelmi Hatóság harcos munkájára.” Részletek a rendőrség forradalom utáni átszervezéséről tartott értekezlet jegyzőkönyvéből. www.betekinto.hu 2008. 1. sz.

54 Javaslat az Országos Rendőr-főkapitányság szervezeti felépítésére és létszámára. MOL XIX-B-1-y. (1. d.)

55 MOL XIX-B-1-y. (1. d.)

56 Jelentés a fegyveres erők miniszterének. MOL XIX-A-2-q 6-26/957. (4. d.)

57 Uo. Külön kimutatás készült a budapesti rendőrkapitányság és a kerületi kapitányságok, valamint a megyei rendőr-főkapitányságok, a városi, a járási rendőrkapitányságok vezetőiről is.

te. A jelentés külön kitért a Politikai nyomozó főosztályra is, a változásokat összehasonlítva a forradalom előtti állapotokkal. Az államvédelmi szervek központi apparátusa 1956. október 1. előtt 10 főosztályból, öt önálló osztályból, egy operatív iskolából és a Módszertani Irodából állt. Ebből két főosztály operatív feladatokat, egy vizsgálói feladatokat látott el, a többi főosztály és osztály segéd-operatív feladatokkal (operatív technika, környezettanulmány, rejtjelezés, kormányórság) foglalkozott. A központi államvédelmi szervek irányítását akkor a Belügyminisztérium I. csoportfőnöksége látta el, de nem tartozott a csoportfőnökséghez a kémelhárítási, hírszerző és a vizsgálati főosztály – ezeket közvetlenül a miniszter első, államvédelmi helyettesének rendelték alá.

A megyei és budapesti államvédelmi szervek tagolódása a központéhoz hasonló volt, de nem tartozott a megyék hatáskörébe a katonai és közlekedési elhárítás, mert azok központosítva voltak. A vidéki katonai és közlekedési elhárító szervek közvetlenül a központi (III. és VII.) főosztályoknak voltak alárendelve.

Az átszervezés következtében az Országos Főkapitányságon belül megalakult a Politikai nyomozó főosztály, a Budapesti Főkapitányságon a Politikai nyomozó főosztály, és a megyei kapitányságokon is hasonló osztályok jöttek létre. E feljegyzés szerint más irányítás alá került a kémelhárítás, a hírszerzés, az operatív technika és a rejtjelezés.⁵⁸

Harangozó Szilveszter majd' 30 évvel későbből visszatekintve a Politikai nyomozó főosztály és szervei munkájában – azok megalakulásától 1957. január végéig – három fontosabb szakaszt különböztetett meg:

1. November 8-tól november végéig a fő feladat a szervezet kialakítása, az állomány összeszedése és az operatív munkába való beállítása volt. Ebben az időben az operatív állomány jelentős része a szovjet fegyveres erőkkel együtt harcolt az „ellenforradalmi” fegyveres csoportok ellen.

2. 1956 decemberében a munka erőteljes beindítása, az új helyzetnek megfelelő munkamódszerek kialakítása, nyílt akciók, őrizetbe vételek előkészítése és végrehajtása, a fegyveres erőknek az „ellenforradalmároktól” való megtisztítása került előtérbe.

3. 1957. január végéig az operatív hálózati munka beindítását, az „ellenforradalmi” szervezkedések, irányító központok, góccok felderítését, ezeken a területeken az aktív hálózati operatív munka megszervezését, a korábban foglalkoztatott ügynökség számbavételét, felvételüket, foglalkoztatásukat kellett megoldani, illetve biztosítani.⁵⁹

Mátyás László 1957. február 8-án kelt jelentése a Politikai nyomozó főosztály által addig végzett munkáról beszámolva arról tett említést, hogy 1957. február 1-ig Budapesten 2515, vidéken 1800 főt tartóztattak le. Közülük 289 személyt adtak át az ügyészségnek és 996 személy ügyében folyt Budapesten a vizsgálat.⁶⁰

58 MOL XIX-A-2-q. (4. d.)

59 *Harangozó Szilveszter*: Az állambiztonsági szolgálat újjászervezése és feladatai a konszolidáció elősegítése érdekében. In: *Történeti hűség* i. m. 10.

60 Jelentés a Politikai nyomozó főosztály 1956. nov. 8-tól 1957. febr. 1-ig végzett munkájáról és feladatairól. MOL XIX-B-1-ai 28/a. (1. d.)

A legnagyobb problémát még mindig az operatív-hálózati munka gyengesége okozta, a legfontosabb feladat itt az ügynöki hálózat újbóli kiépítése, az ügynökök sorainak rendezése volt. A jelentés mindazonáltal már ezen a területen is eredményekről számolt be: a belső reakció elhárítás területén a korábbi ügynökök 80, az ipari és közlekedési szabotázs-elhárítás területén 50%-ával vették fel újra a kapcsolatot, és új beszervezések is történtek már. A megyei politikai nyomozó szerveknél ez a munka lassabban haladt: a kapcsolatot csak a régi ügynökök 20–25%-ával sikerült felvenni és az új beszervezések terén is lemaradások voltak. Nemcsak az hátráltatta a munkát, hogy az operatív állomány teljesen kicserélődött, de a hálózati operatív munka beindítását a nyilvántartások megsemmisülése is akadályozta.⁶¹

A jelentés az operatív hálózati munka gyengesége mellett a főosztály munkája legnagyobb hiányosságának azt tartotta, hogy „Nem tudtuk eddig elegendő ténnyel bizonyítani az imperialista hatalmak szerepét az ellenforradalom előkészítésében, kiobbantásában és támogatásában. Az operatív munka gyengesége következtében nem tudtuk dokumentumokkal bizonyítani, hogy az október 23-án elkezdődött ellenforradalom nem spontán, hanem a belső és külső reakcióerők szervezett akciójaként jött létre.”

Mátyás László azt javasolta, hogy a Politikai nyomozó főosztály összes szerveinek átszervezését február végéig, a régi államvédelmi beosztottak visszahelyezését megvéjükbe március 20. és április 15. között fejezzék be.

Az MSZMP Intéző Bizottságának ülésein ebben az időszakban több bírálat érte Mátyás Lászlót és Pócze Tibort is, ezért nem meglepő, hogy a kormány 1957. február 14-ei ülésén mindkettőjüket leváltották funkciójukból. Pócze Tibor helyére Bartos Antalt nevezték ki miniszterhelyettesnek, Mátyás Lászlót pedig Horváth Gyula váltotta fel.

Kádár János az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1957. február 26-ai ülésén a következőkkel indokolta Mátyás László eltávolítását: „A politikai rendőrség nagyon fontos dolog. Ezzel kapcsolatban olyan kifogás van – szerintem teljesen jogosan, hogy a politikai rendőrségnek nekünk kell szólni, hogy valakit itt vagy ott le kell tartóztatni. Ijesztő lehet e megállapítás, de az a rendőrség a normális, amely mindenkit le akar tartóztatni. [...] Itt fordított helyzettel találkozunk, mindig mi szólunk, hogy ezt vagy azt le kell tartóztatni, bíróság elé kell állítani. Mátyás elvtárs ezekkel vitába száll.”⁶²

Pócze Tibor ügyében az MSZMP IKB által kiküldött „vezető elvtársakat felülvizsgáló bizottság” is vizsgálódott, amely 1957. május 9-én készítette el jelentését a párt Intéző Bizottsága részére. Az Asztalos Gézából, Birkás Imréből és Földes Lászlóból álló bizottság Póczét nemcsak a forradalom alatt tanúsított

61 Az 1956-os iratpusztulásra ld. *Baráth Magdolna*: Az állambiztonsági iratok selejtezése, megsemmisítése. In: *Trezor 3. Az átmenet évkönyve*. Szerk. Gyarmati György. Bp. 2004. 255–279., valamint: *Cseh Gergő Bendegúz*: Az állambiztonsági iratok pusztulása 1956-ban. (Forrásközlés). *Levéltári Szemle* 56(2006) 3. sz. 3–15.

62 A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. 1957. január 25.–1957. április 2. Szerk. Némethné Vágyi Karola–Urbán Károly. Bp. 1993. 217.

magatartása miatt marasztalta el, de azt is felrötták neki, hogy november 4. után „nem lépett fel elég kezdeményezően a rendőri erők gyors talpra állítása érdekében és az ellenforradalmat támogató rendőrtisztikar leszerelése, félreállítása végett”. Póczét az Intéző Bizottság „kommunista helytállás hiányáért” megrovásban részesítette.⁶³

Közben tovább folyt a politikai rendőrség át- és újjászervezése. 1957. február 18-án sor került egy értekezletre a Belügyminisztérium szervezeti felépítéséről. Sajnálatos módon a tárgyalt javaslat és szervezési táblázat nem áll rendelkezésünkre, de az értekezletről készült feljegyzés és a hozzászólások alapján rekonstruálható, hogy a rendőri munkát két csoportfőnökség (rendőri és állambiztonsági) irányította volna és az összes állambiztonsági főosztály egy főcsoportfőnökségbe tartozott volna.⁶⁴

A vitában résztvevők körében az előterjesztés nem talált egyöntetű támogatásra. Sós György szerint a javaslat a gyakorlatban az egységes rendőrség megszüntetését jelentette volna, s annak nyílt kimondását javasolta – a párt felé is –, hogy „úgy lesz minden, mint azelőtt”. Bartos Antal miniszterhelyettes viszont tagadta, hogy a javaslat sértené az egységes rendőrség gondolatát. Szerinte a rendőri, illetve államvédelmi munkában egység nem is lehet, mert két, jellegében erősen különböző dolgról van szó, a javaslat viszont „tisztább profilokat” teremtet. Horváth István rendőr ezredes véleménye ugyanakkor Sós Györgyéhez állt közelebb. Szerinte a javaslat az 1956. október 23. előtti állapotot kívánta visszaállítani, amit helytelenített. Fekete Károly miniszterhelyettes úgy összegezte a vitát, hogy a tervezettel kapcsolatos álláspontok nem egységesek és vannak jogos aggályok, ezért a Münnich Ferencnek átadandó javaslatához szükségesnek tartotta csatolni a különböző ellenvéleményeket is. Hozzászólásából az mindenesetre kiderült, hogy Tömpe Istvánnal előzetesen tárgyaltak a szovjet tanácsadókkal a Belügyminisztérium szervezeti felépítéséről, s a változtatási javaslat betérjesztésekor abból indultak ki, hogy a minisztérium felépítése akadályozza a munkát. „A változtatás elsősorban az államvédelmi vonalon a legsürgősebb. Félre kell tenni a szubjektív kérdéseket és azt kell nézni, hogy a belügyi szervek minél ütőképesebbek legyenek.” Fekete Károly végezetül azt mondta, hogy a tervezetet a vitában elhangzott javaslatokkal együtt „az illetékes elvtársak” elé terjesztik, vagyis a végső döntést a pártvezetéstől várták.

Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. március 12-ei ülésére betérjesztett előterjesztés öt csoportfőnökség létrehozását javasolta: I. Országos Rendőr-főkapitányság, II. Rendőrség Politikai Nyomozó Csoportfőnökség, III. Személyügyi Csoportfőnökség, IV. Gazdasági Csoportfőnökség és V. Belügyi Parancsnokságok Csoportfőnökség (Határőrség, Karhatalom, Légoltalom, Tűzrendészet, Büntetés-végrehajtás és Térképészeti Intézet.) Az előterjesztés szerint az egyes csoportfőnökségekhez 4–10 főosztály, illetve osztály tartozott volna.⁶⁵ Az

63 Határozat Pócze Tibor fegyelmi büntetéséről. MOL M-KS 288. f. 5/25. ó. e.

64 MOL XIX-B-1-au 27-450/57. (1. d.)

65 Javaslat a Belügyminisztérium szervezetének módosítására. MOL M-KS 288. f. 5/18. ó. e.

Intéző Bizottság azonban nem volt partner a forradalom előtti – az államvédelmi részlegek különállását biztosító – struktúra visszaállításában. A határozat kimondta, hogy a testület a Belügyminisztérium tekintetében is érvényesíteni kívánja a minisztériumok általános felépítését, ezért nem ért egyet a csoportfőnökségek rendszerével. Egy csoportfőnökség működését javasolta, amelynek irányítása alá kellett tartozzanak az önálló parancsnoksággal rendelkező szervek. „A többi irányító szerv főosztályként működjenk – a politikai nyomozó főcsoportfőnökség is –, osztályokat, alosztályokat, csoportokat kell szervezni a főosztályra érvényes fizetési státuszok érintetlenül hagyása mellett.”⁶⁶

Kádár János ugyanakkor azzal egyetértett, hogy a Politikai nyomozó főosztályt az ORFK-ból ki kell vonni és a HM-hez csatolni két részleget vissza kell csatolni.⁶⁷ Ennek megfelelően a belügyminiszter 1957. április 9-én kelt, a Belügyminisztérium központi szerveinek szervezeti felépítését jóváhagyó 8. sz. parancsa a minisztériumhoz tartozó, öt részre tagozódó szervek között másodikként említette a Politikai nyomozó főosztályt, annak 13 osztályával.⁶⁸ (Ennek fényében külön érdekességként említendő, hogy Biszku Béla belügyminiszter csak 1958. február 11-én tett előterjesztést a Honvédelmi Tanácshoz a Belügyminisztériumon belül egy politikai nyomozó szerv létrehozására és az 1956. évi 35. tvr. 1. §-ának a következők szerinti módosítására: „(1) Az állam belső és külső biztonsága elleni bűncselekmények nyomozására a Belügyminisztériumban Politikai nyomozó főosztályt kell szervezni. (2) A Belügyminisztérium Politikai nyomozó főosztálya feladatait központi, megyei (budapesti), járási, városi (városi kerületi) szervekre tagozódva látja el.”⁶⁹ A Honvédelmi Tanács 13/109/1958. sz. határozatában elfogadta a belügyminiszter fenti módosító javaslatát, valamint „az egységes vezetés, irányítás és egyéb szempontok figyelembevételével” úgy döntött, hogy a Politikai nyomozó főosztály, illetve a rendőri szervek személyi állományánál a rendfokozat megjelölése mellett egységesen „rendőr” megnevezést kell alkalmazni.)

A Belügyminisztérium miniszterhelyettesi értekezlete 1957. március 11-én tárgyalta a minisztérium létszámkérdéseiről. A létszámemelésre az előterjesztés szerint azért volt szükség, mert a politikai nyomozó szervek állománya 1956 novemberében 75%-kal csökkent,⁷⁰ és az akkori létszámmal a szervek nem voltak képesek végrehajtani feladatukat. Az előterjesztő a központnál 1164, a vidéki-budapesti szerveknél 1522 fős emelést, valamint 600 fős tartalékot kért – ily módon a politikai nyomozó szervek összlétszáma 4800 fő lett volna.

A BM Szervezési osztálya 1957. április 2-ai keltezéssel készített javaslata a BM politikai nyomozó apparátusának szervezeti felépítésére és létszámára ugyanezeket a létszámemelési javaslatokat tartalmazta, de részletezte is, hogy

66 A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. i. m. 296. 67 I. m. 312.

68 Javaslát a BM szervezetének módosítására. MOL XIX-B-1-ai 85/1957. (2. d.)

69 MOL XIX-A-98. 1. d. 5. k.

70 A volt államvédelmi központi szervek létszáma 1956. okt. 23. előtt 3812 fő volt, ez novemberben 1203 főre csökkent. A megyei-budapesti szerveknél 1956 októbertől 2073 személy dolgozott, ez 311-re csökkent novemberben. MOL XIX-B-1-y 6-140/1957. (1. d.)

hol kívánnak létszámot emelni, illetve csökkenteni. A javaslat szerint 1956. október 1-hez képest a Hírszerző osztály, Katonai elhárító osztály, Ipari szabotázs elhárító osztály, Közlekedési elhárító osztály, Rejtjelközpont, Operatív nyilvántartó osztály, Mezőgazdasági osztály, valamint a megyei politikai nyomozó osztályok létszáma csökkentet volt, míg a Kémelhárítási osztály, a Belső reakció elhárító osztály, a Vizsgálati osztály, Operatív technikai osztály és a Budapesti Főkapitányság Politikai nyomozó főosztálya létszámát emelték volna.⁷¹

A dokumentum ezen kívül tartalmazott néhány strukturális átalakítási javaslatot is. Az előterjesztés egyrészt javasolta a Katonai elhárító osztálynak a néphadseregen belül HM-szervként való szerepeltetését, a kormányórságnak a Politikai nyomozó főosztályról történő leválasztását és közvetlenül a belügyminiszter alá rendelését, az Operatív technikai osztálytól leválasztva önálló Levél-ellenőrzési osztály létrehozását és önálló osztályként létrehozni az Operatív nyilvántartási és a Mezőgazdasági osztályt.

A Politikai nyomozó főosztály szervezeti struktúráját a belügyminiszter 1957. évi 12. számú, május 3-án kelt parancsa határozta meg. A parancs 1957. május 6-tól a következőképpen rendelkezett a főosztály osztályairól:

- I. osztály: Katonai elhárító osztály
- II. osztály: Kémelhárító osztály
- III. osztály: Hírszerző osztály
- IV. osztály: Közlekedési szabotázs elhárító osztály
- V. osztály: Belső reakció elleni harc osztály⁷²
- VI. osztály: Ipari szabotázs elhárító osztály
- VII. osztály: Mezőgazdasági osztály
- VIII. osztály: Vizsgálati osztály
- IX. osztály: Figyelő és környezettanulmányokat készítő osztály
- X. osztály: Operatív technikai osztály
- XI. osztály: Operatív nyilvántartó osztály
- XII. osztály: Országos Rejtjel Központ
- XIII. osztály: „K” Ellenőrzési osztály
- XIV. osztály: Kormányórság

71 A BM politikai nyomozó apparátusának szervezeti felépítésére és létszámára vonatkozó javaslat. MOL XIX-B-1-au sz. n.

72 Egy 1957. szeptemberi dokumentum szerint az osztály a következő alosztályokra, ill. csoportokra tagozódott: a) alosztály – fasiszta, félfasiszta pártok, szervezetek tagjai, a burzsoá és felszabaddulás utáni jobboldali pártok tagjai, valamint a jobboldali szociáldemokraták elleni elhárítás; b) alosztály – a volt horthysta katonatisztek, rendőrség, csendőrség és annak besúgó hálózata, a fegyveres szervezetek tagjainak operatív, hálózati és nyomozati feldolgozása; c) alosztály – klerikális reakció elhárítás; d) alosztály – névtelen levélírók és ellenséges tartalmú röpcédulák szerzői és terjesztői elleni elhárítás; e) alosztály – ideológiai, kulturális és tudományos területre befurakodott ellenséges elemek elleni elhárítás; f) alosztály – ifjúsági és sport területére befurakodott ellenséges elemek elleni elhárítás; g) csoport – nemzeti kommunizmust ellenséges szándékkal terjesztők operatív, hálózati és nyomozati feldolgozása; h) csoport – kutató és köröző csoport; i) csoport – tájékoztató és értékelő csoport. Az osztály akkor 146 fővel dolgozott. MOL XIX-B-1-au 27-341/2/57.

Az 1956. október előtti fedőszámok megváltoztatását Csépe Béla, a Szervezési osztály vezetője 1957. április 29-én kelt javaslatában azzal indokolta, hogy a forradalmi események során azok széles körben ismertté váltak. A parancs ugyanakkor előírta, hogy az osztályok megnevezését szigorúan titkosan kell kezelni, hivatalos iratokon az osztály megjelöléseként csak a fedőszámot lehetett használni, külső szervek felé azonban még utóbbinak feltüntetése is tilos volt.

A belügyminiszter ugyanezen napon kelt 13. sz. parancsával kinevezte a Politikai nyomozó főosztály két helyettes vezetőjét Galambos József és Rajnai Sándor személyében, illetve az egyes osztályok vezetőit.⁷³

A Belügyminisztérium vezetői értekezlete 1957. május 5-ei ülésén a politikai nyomozó apparátus létszámát 4000 főben állapította meg; ebből május közepén 3265 állás volt betöltve. Közülük 480 fő volt vezető pozícióban (csoportvezetőig bezárólag) és 2545 fő dolgozott operatív, illetve operatív jellegű munkakörben. A központban 1998 fő, a megyékben 1267 munkatárs dolgozott.⁷⁴ (A létszámmegoszlást az egyes központi osztályok között az alábbi ábra mutatja.)

Kimutatás a Politikai nyomozó főosztály osztályainak tényleges létszámáról (1957. május 5-ei állapot szerint)

Szerv	Vezető	Operatív	Adminisztrátor	Összesen
I. osztály	38	248	18	304
II. osztály	22	103	13	138
III. osztály	22	101	10	133
IV. osztály	17	95	10	122
V. osztály	24	109	13	146
VI. osztály	9	43	6	58
VII. osztály	1	9	1	11
VIII. osztály	20	110	20	150
IX. osztály	35	292	12	339
X. osztály	40	259	9	308
XI. osztály	9	54	–	63
XII. osztály	11	70	3	84
XIII. osztály	15	116	3	134
Főosztály Titkárság	2	5	1	8
Összesen:	265	1614	119	1998

⁷³ Osztályvezetőkké a következő személyeket nevezték ki: I. osztály Selmeczi György, II. osztály Hazai Jenő, III. osztály Móró István, IV. osztály Perényi Gyula, V. osztály Hollós Ervin, VI. osztály Kucsera László, VII. osztály Dáni János, VIII. osztály Szalma József, IX. osztály Dobróka János, X. osztály Markó Imre, XI. osztály Ács Ferenc, XII. osztály Kunos László, XIII. osztály Hidegkuti Károly.

⁷⁴ MOL XIX–B–1–au sz. n. (38. d.)

Az 1956. május 12-én kiadott 16. sz. belügyminiszteri parancs ugyanakkor újabb felülvizsgálatot és nagyarányú elbocsátásokat helyezett kilátásba arra való hivatkozással, hogy 1956 októberében a személyi állomány egy része megingott, kommunistához nem méltó magatartásával alkalmatlanná vált a belügyi szolgálatra. A felülvizsgálatról készített jelentés 1957. július 8-án került a minisztérium kollégiuma elé. A jelentés megállapította, hogy az októberi események alatt kompromittálódott belügyi beosztottakkal szemben lefolytatott felülvizsgálat során a rendőri állományból 1957. február 9-ig 1632 főt távolítottak el, de az nem eredményezte az egész személyi állomány megtisztítását.

Az újabb felülvizsgálatot végző bizottságok 1957. május 14-én kezdték meg munkájukat, és június 5-ig tették meg javaslataikat a miniszterhelyettesi bizottságnak. 3100 fő ügye került bizottság elé, ebből 2973 fő elbocsátási javaslatát elfogadta, míg 123 fő elbocsátását kellő indokok hiányában visszautasította. A hiányzó négy fő sorsáról a dokumentum nem tesz említést.

Az összefoglaló szerint a februári és a májusi létszámcsökkentés során összesen 5074 főt bocsátottak el az állományból (ennek következtében jelentős hiány keletkezett – különösen a tiszti állományban –, amit a karhatalomból igyekeztek feltölteni). Ezzel egyidejűleg intézkedések történtek az egész személyi állomány felesketésére és véglegesítésére. A jelentés ugyanakkor nem hallgatta el, hogy az egyes testületek között továbbra is voltak ellentétek, „egyesek az ellenforradalom értékelésénél még nem sokkal messzebb látnak a rajtuk esett sérelemnél”.⁷⁵

Ez utóbbi indokolta, hogy a párt vezetése is lezárja végre ezt a kérdést. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1957. december 17-én napirendre tűzte az állambiztonsági munka értékelését a határozat bevezetőjének indoklása szerint azért, mert „e szerv múltbeli tevékenységének értékelése sem a párt közvéleményében, sem a Belügyminisztérium dolgozói körében még nem egységes”.⁷⁶ A határozat meghozatalának és a kérdés párton belüli lezárásának szükségességével valamennyi hozzászóló egyetértett, annál is inkább, mert – mint mondták – egyrészt a párton belül is voltak még, akik mindent az ÁVH nyakába akartak varrni, másrészt az államvédelmi állomány egy része sem heverte még ki az 1956 októberében és az azóta történt eseményeket. Marosán György véleménye szerint a szerv egyéves munkája és az előterjesztett értékelés jogossá teszi, hogy „erkölcsi-politikai súllyal” lépjenek fel. Kádár János viszont szükségességnek tartotta: foglalják határozatba, hogy a belügyi állomány körében helytelen nézetek is jelentkeznek, az állományban még mindig vannak olyanok, akikben nosztalgia él a régi ÁVH iránt, elégedetlenek a Politikai nyomozó főosztály minisztériumon belüli helyzetével, és az államvédelmi munka múltbeli tevékenységét illetően véleményük eltér a párt hivatalos álláspontjától, bizonytalanok jö-

75 Jelentés a BM személyi állományának felülvizsgálatáról. MOL XIX-B-1-y. (2. d.)

76 A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei 1957. július 2.–december 28. Szerk. Baráth Magdolna–Feitl István. Bp. 2006. 1005.

vőjüket illetően. A párt határozata mellett, hogy igyekezett megnyugtatni őket, egyben e nézetek ellen is felvette a harcot.⁷⁷

1957 májusában nagyjából kialakult az a szervezeti struktúra, amely alapjait tekintve 1962 végéig változatlan maradt. Kisebb szervezeti és személyi változások (az aktuális feladatoknak megfelelően) azonban folyamatosan történtek.⁷⁸ Az MSZMP PB 1958. január 15-én a Belügyminisztérium „belső irányító munkájának erősítése” indokával döntött Tömpe István áthelyezéséről a Földművelésügyi Minisztériumba a miniszter első helyettesének, valamint Fekete Sándor és Kurimszky Sándor belügyminiszter-helyettesek leváltásáról. Az első helyettes Földes László lett, Horváth Gyula a BM Politikai nyomozó főosztály addigi vezetője miniszterhelyettesként a BM Személyzeti főosztályát vezette, Galambos József pedig főosztályvezető-helyettesből a Politikai nyomozó főosztály vezetőjévé lépett elő.⁷⁹

A Belügyminisztérium Politikai nyomozó főosztály káderhelyzetéről készített, a BM Kollégiuma 1958. november 27-ei ülésére beterjesztett anyag az állomány stabilizálódásáról számolt be.⁸⁰ Kezdetben ugyan volt bizonyos ellenállás a „rég” állomány körében a pártmunkások odaküldése miatt,⁸¹ de addigra az állomány már elfogadta őket. A jelentés elkészítésének időpontjában az egykori pártmunkások közül 3 fő osztályvezetői, 10 alosztályvezetői és 7 személy csoportvezetői beosztásban dolgozott. A főosztály állományának 87%-a volt tagja a pártnak, a szociális összetételt tekintve 90,1%-uk munkás-paraszt származású volt. Az iskolázottság tekintetében már jóval kedvezőtlenebb volt a kép. A főosztály 4809 fős létszámából mindössze 232 fő végzett egyetemet, illetve főiskolát, és 460 személynek volt érettségije (az összlétszám 18,4%-a).⁸²

A jelentés nem titkolta el, hogy az állomány körében még mindig előfordult, hogy a régi módszerek és bevett szokások alapján, és nem a párt politikájából kiindulva végezték munkájukat: „Nem vagy csak nehezen értik meg, hogy új módon, a napi politikából kiindulva, differenciáltan kell vinni a harcot az ellenséggel szemben.”

A belügyminiszter a BM Politikai nyomozó főosztály központi és megyei (budapesti) szervei ügyrendjét 1959. február 10-én, 2. sz. parancsában határozta meg.

77 Az államvédelem értékeléséről folyó vitát ld. i. m. 981–993., a hozott határozatot ld. i. m. 1005–1010.

78 Ezek vázlatos áttekintését ld. A rendőrség és a politikai nyomozó szervek funkcióinak és szervezetének rövid áttekintése 1945 és 1956 között. In: Restauráció vagy kiugazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962. Szerk. Huszár Tibor–Szabó János. Bp. 1999. 387.

79 MOL M-KS 288. f. 5/62. ő. e.

80 Jelentés a BM Politikai nyomozó főosztály káderhelyzetéről. MOL XIX-B-1-z. (11. d.)

81 Az ő jelenlétük a dokumentum szerint „jelentősen erősítette általában a politikai és erkölcsi morált, másrészt az egyes ügyek feldolgozásánál a párt célkitűzéseinek megfelelő politikai ítélőképességet”.

82 Ezek az adatok a következő egy-két évben lényegesen nem változtak. A munkás származásúak aránya a paraszti kategória rovására 2%-kal emelkedett 1960-ra. 1958 és 1960 között 28 személy végzett egyetemet vagy főiskolát és majdnem duplájára emelkedett a pártiskolát végzettek száma, de a vezetők 42%-ának még akkor is csak elemi vagy általános iskolai végzettsége volt. MOL XIX-B-1-z 10-60/4-1960. (14. d.)

Ez a főosztály számára öt fő feladatot állapított meg: 1. A Magyar Népköztársaság ellen ellenséges tevékenységet kifejtő „belső reakciós elemek és kapitalista hírszerző szervek, valamint azok ügynöksége elleni harc”; 2. az előbbieket ellenséges terveinek felderítése és megakadályozása; 3. a népgazdaság, a hadsereg, a tudományos és kulturális élet legfontosabb területeinek védelme; 4. a párt és a kormány vezetőinek védelme; 5. a párt és a kormány vezetésének tájékoztatása az ellenség terveiről, tevékenységéről és a fontosabb politikai jellegű eseményekről.

Az állambiztonság bebetonozása

Az állambiztonsági szervek legátfogóbb átszervezésére 1962 második felében került sor. Ekkor alakult ki az a struktúra, amely kisebb szervezeti változtatásokkal egészen a rendszerváltásig fennmaradt.

Egy 1963-as jelentés szerint az átszervezés célja a korábbi „totális elhárítás” szervezeti maradványainak felszámolása volt; az átalakítással igyekeztek a minisztérium szervezetét a megváltozott kül- és belpolitikai viszonyokkal összhangba hozni. Ezzel összefüggésben elsősorban a hírszerző és kémelhárító munkára kívánták összpontosítani, mivel a Nyugat felé történt – mérsékelt – nyitás, a ki- és beutazások számának növekedése, a turizmus fejlődése egyrészt nagyobb lehetőséget biztosított a magyar hírszerzés számára a „bátrabb, támadóbb felderítő munka” végzésére, másrészt a nyugati hírszerző szervek tevékenységének erősödésével is számoltak. Ugyanakkor szakítani kívántak az 1950-es évek mindenhol ellenséget kereső gyakorlatával.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1962. június 26-ai ülésén tárgyalta a Politikai nyomozó főosztály szervezetének részleges módosításáról szóló előterjesztést. Az előterjesztő Tömpe András a II. főosztály helyett Politikai nyomozó főcsoportfőnökség létrehozását javasolta főcsoportfőnök, illetve főcsoportfőnök-helyettes vezetésével. A főosztályhoz tartozó osztályok összevonásával csoportfőnökök vezetése alatt öt csoportfőnökség (Hírszerző, Kémelhárító, Belső elhárító, Katonai elhárító, Technikai) megalakítását indítványozta. Emellett a II. főosztály osztályai közül továbbra is önálló osztályként javasolta meghagyni a Vizsgálati, az Útlevel, az Operatív nyilvántartó, a Személyzeti, a Felügyeleti, valamint a Tájékoztató és értékelő osztályokat.

Tömpe ezzel egyidejűleg a személyi kultusz idején elkövetett törvénysértésekben való részvétel, „a párt politikájának nem alkotó módon való alkalmazása miatt” személyi változtatásokat is javasolt. Az utóbbi miatt az 1957 elején osztályvezetőnek kinevezett Hazai Jenő és Hollós Ervin eltávolítását hozta szóba. Távozni kényszerült a főosztályvezető helyettese, Rajnai Sándor és két osztályvezető is. A határozat leszögezte, hogy elbocsátásukra „elvi okból”, annak ellenére kerül sor, hogy „mind az ellenforradalom elleni harcban, mind azt követően pártszerűen helytálltak”. A személyi változtatásokat három lépcsőben kívánták végrehajtani úgy, hogy az a KB-nak a személyi kultusz idején elkövetett törvénysértésekre vonatko-

zó határozata megjelenésével egyidejűleg fejeződjön be. A PB a javaslatoknak zöld utat adott.⁸³

A Belügyminisztériumon belül létesített négy (pénzügyi-anyagi, közbiztonsági, állambiztonsági és személyügyi) főcsoportfőnökség közül az állambiztonsági a III-as számot kapta. Vezetőjévé vezérőrnagyi rangban Galambos Józsefet, a Politikai nyomozó főosztály korábbi vezetőjét nevezték ki. A főcsoportfőnökség az ellenséges tevékenység sajátosságait szem előtt tartva öt csoportfőnökségre tagozódott. A III/I. csoportfőnökség a klasszikus hírszerzési feladatok mellett a magyar emigráns szervezetek felderítését és bomlasztását is végezte. A III/II. csoportfőnökség elsődleges feladata a kémelhárítás volt, de hatáskörébe tartozott a hadiipar, a közlekedés, a hírközlés és az államigazgatási szervek védelme is. A III/III. csoportfőnökség volt felelős a „belső reakció” elhárításáért, míg a III/IV. csoportfőnökség a katonai elhárító feladatokat látta el a Honvédelmi Minisztérium, a határőrség és a belső karhatalom szerveinél. A III/V. csoportfőnökség az állambiztonsági szervek operatív munkájának műszaki-technikai hátterét biztosította. A vidéki, illetve budapesti rendőr-főkapitányságokon a BM központi szervei felépítésének megfelelően szervezték meg az állambiztonsági osztályokat, melyeknek vezetői egyidejűleg a rendőrfőkapitányok első helyettesei voltak.⁸⁴

Az új vezetők kinevezésére a belügyminiszter 1962. augusztus 18-án kelt 030. sz. parancsával került sor. 1962 végén már sor került az első komolyabb módosításra is. A belügyminiszter 0044. sz. parancsával 1962. december 17-én „az állambiztonsági munka hatékonyabbá tétele érdekében” a BM III/III. csoportfőnökségen az addigi két osztály (belső reakció elhárító, illetve szabotázs elhárító osztály) helyett öt osztály létrehozását rendelte el.

A Belügyminisztérium átszervezésének tapasztalatairól készített 1963. augusztusi jelentés szerint a Belügyminisztérium profilja egyszerűbbé és áttekinthetőbbé vált azzal is, hogy a Honvédelmi Bizottság határozata alapján 1962. november 1-től a légoltalom a Honvédelmi Minisztériumhoz került, a büntetés-végrehajtás pedig az MSZMP PB 1957. május 14-ei jóváhagyásával átkerült az Igazságügy-minisztérium felügyelete alá. A dokumentum szerint a szervezeti változások a korábnál jobb feltételeket teremtettek „a párt politikájának megfelelő, kulturált, színvonalas és ezért hatékonyabb belügyi munka megvalósításához”, és az átszervezéssel egyidejűleg „politikailag kiegyensúlyozott, tisztánlátó, a párt politikájával teljesen egyetértő és annak érvényesítésére képes” személyek kerültek felelős funkcióba.⁸⁵

83 Javaslat az MSZMP Központi Bizottság Politikai Bizottságának a BM II. Főosztály szervezetének részleges módosítására. MOL M-KS 288. f. 5/269. ő. e.

84 *Urbán Attila*: Kádár politikai rendőrsége. A BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség felépítése és működése. Rubicon 18(2007) 1. különszám 58–65. Ld. még: *Cseh Gergő Bendegúz*: A magyar állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata, 1945–1990. In: Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999. Szerk. Gyarmati György. Bp. 1999. 79–83.

85 MOL XIX-B-1-ai 1963/2180.

A jelentés nem hallgatta el az átszervezéssel kapcsolatos nehézségeket sem. Az átszervezésre az MSZMP KB-nak a törvénysértések felszámolására hozott határozatával egyidejűleg került sor, amikor a politikai nyomozó szervek vezetőinek több mint kétharmada kicserélődött. A III. főcsoportfőnökség valamennyi csoportfőnöke és – néhány kivételtől eltekintve – az osztályvezetők új emberek voltak. Az átszervezést követően a III. főcsoportfőnökség összlétszáma ugyan 4617 főről 4864 főre emelkedett, ám az operatív állomány létszáma 113 fővel csökkent.⁸⁶ Ezen belül az egyes egységek létszáma a megváltozott feladatoknak megfelelően módosult.⁸⁷ 1963 folyamán a feladatok változása következtében egyes területeken kisebb szervezeti módosításokra, illetve létszám-átcsoportosításra került sor. A Honvédelmi Bizottság 1963 januárjában a III. főcsoportfőnökség létszámát 4867 főben állapította meg, amelyből 3345 fő a központi, 1552 fő a megyei (budapesti) szerveknél dolgozott; ez a létszám 1963-ban 62 fővel emelkedett.⁸⁸

Az állomány egy része kezdetben értetlenséggel figyelte a szervezeti változásokat, az ellenség elleni harc feladását látta benne, és likvidátorsággal vádolta az új vezetést, amikor az fellépett a totális elhárítás szervezeti maradványaival szemben. A Kádár-féle vezetés kezdetől fogva arra törekedett, hogy intézményesített korlátok fékezze a politikai rendőrség akciószabadságát, ez azonban 1956 végén különböző okokból még nem sikerülhetett. Az 1962-es átszervezés után az állambiztonsági szervek működése szervesen illeszkedett a Belügyminisztérium tevékenységéhez, a III. főcsoportfőnökség és a többi BM-szerv együttműködését részletesen szabályozták. A belügyminiszter az állambiztonság területén számos irányítási jogosítványt fenntartott magának, az állambiztonsági munka politikai kereteit pedig a párt vezető testületei határozták meg.

MAGDOLNA BARÁTH

REORGANIZING THE POLITICAL POLICE AFTER 1956

The first part of the study surveys what happened to the employees of the former State Security Authority after that Imre Nagy had reported the dissolution of the organ on 28 October 1956. It gives a picture about the illegal reorganization, carried out with the help of the Soviets, and the circumstances of the establishment of the new organizational unit having state security functions, too. Hereby it also deals with the revision of the former staff and its consequences. It discusses the constant changing of the judgement of former state security employees, the reasons, and it presents the process of legalization and consolidation. In connection with it, the study describes also those different views and disputes which came up in connection with the establishment of the staff of the political police and the scope of their duties. The paper introduces in full the structural and

⁸⁶ *Urbán A.*: i. m. 59.

⁸⁷ Az adatokat ld. *Tabajdi Gábor–Ungváry Krisztián*: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990. Bp. 2008. 65.

⁸⁸ MOL XIX-B-1-au. (16. d.)

---

personal changes occurring in the staff of Political Investigation Department in the spring of 1957, and it outlines the steps leading to the formation of the final structure. The last part of the study briefly deals with the overall reorganization of state security bodies in 1962, resulting in the establishment of that organizational structure which determined the frames of operation of state security bodies until democratic transformation.